

CU PRIVIRE LA UN SIGILIU DE COMERȚ DIN SEC. AL XV-LEA DESCOPERIT LA CURTEA DE ARGHEȘ

de LIA BĂTRÎNA
și ADRIAN BĂTRÎNA

Relațiile economice întreținute în evul mediu de Țara Românească au fost studiate de istoricii români în lumina izvoarelor scrise (documente interne și externe, privilegiile și corespondențele comerciale, relatări de călătorie și registre vamale) și a celor numismatice, omițându-se o anumită categorie de izvoare: cele sigilografice, deosebit de prețioase și ele în reconstituirea tabloului circulației mărfurilor și a legăturilor comerciale întreținute de societatea românească.

Recent s-a atras atenția pentru prima dată în istoriografia românească asupra unor piese de caracter sigilar - interpretate corect de autor drept "plumburi de postav"¹ - descoperite în cursul cercetărilor arheologice din unele complexe medievale, precum cea de la Voivozi (com. Popești, jud. Bihor), de la Hălmagiu (com. Hălmagiu, jud. Arad) sau de pe platoul din fața Cetății de Scaun a Sucevei. Răspunzând apelului însoțit cu acest prilej, fiind convinși la rîndul nostru de valoarea și semnificația acestor mărturii istorice, ne-am propus să prezentăm o piesă, din categoria celor amintite, a cărei descoperire ne-a fost prilejuită de cercetările arheologice pe care le-am întreprins în anul 1979 în cuprinsul așezării de la Curtea de Argeș². Cu această ocazie au putut fi interceptate și cercetate urmele a patru locuințe medievale, din rîndul cărora una (denumită de noi L₄), prezentînd o structură complexă, cu două niveluri - pivniță și parter -, precum și soluții constructive și de confort deosebite, a fost atribuită unor elemente înstărite orășenești în măsură să beneficieze de știința și arta de a construi a unor meșteșugari specializați. Materialele arheologice descoperite în umplutura pivniței pledează pentru încadrarea sa cronologică între a doua jumătate a sec. al XIV-lea și începutul celui următor³.

În acest context arheologic - umplutura locuinței 4 de la Curtea de Argeș - a apărut și piesa la care ne vom referi: un sigiliu dublu (sigillum duplex), compus din două plăci rotunde de plumb⁴ prinse prin două puncte de lipire, pe ambele fețe fiind imprimate cu ajutorul matricei - mai mult ca sigur un instrument în formă de clește⁵ - emblema și legenda. Între cele două plăcuțe, înainte de imprimare, vor fi fost trecute două șuvițe de mătase sau cînepă, răsucite sau împletite. Starea de conservare este relativ bună, astfel încît amprentele de pe ambele plăcuțe se pot descifra cu destulă ușurință. Totuși, o singură plăcuță se păstrează integral, diametrul său fiind de 23 mm, pentru

ca cea de a doua să ne apară în stare fragmentară, adică sub forma a două sectoare de cerc ce au rămas lipite de rest în momentul ruperii sigiliului. Diametrul acesteia din urmă pare să fi fost mai mic de 23 mm. Greutatea totală a piesei, în momentul de față, este de 3,4 gr.

Caracterul emblematic al reprezentărilor aflate pe ambele plăci indică un sigiliu de tip heraldic.

Aversul, în stare fragmentară, după cum am arătat, prezintă în câmp central un scut triunghiular (scuta triangula), de tip antic⁶ (fig. 1 b). Câmpul scutului este despăcat de o trăsătură și contrafasciat⁷ cu cîte trei fascii sparte⁸ în fiecare secțiune. Emblema, reprezentată de acest scut, este timbrată de o cruce - obișnuita invocație simbolică (invocatio simbolica) - urmată de sigla S, adică abreviațiunea termenului "Sigillum"⁹. Acesta, în mod firesc, ar fi trebuit să fie urmat de un cuvînt în legătură directă cu emblema și deci cu autoritatea reprezentată de sigiliu. Deși în stare fragmentară, se pare că totuși aversul nu a conținut alte litere în afara siglei S, întrucît scutul ocupă cea mai mare parte a câmpului pastilei, nepermițînd redarea unei legende în exergă.

Pe revers centrul este ocupat de un cvadrilob¹⁰, în care este înscrisă o floare de crin - figură naturală (fig. 1 a) -, avînd o formă particulară și convențională, foarte des folosită drept mobilă heraldică în cuprinsul stemelor¹¹. Și în cazul nostru ea nu reprezintă altceva decît o mobilă heraldică desprinsă din scut, deci o emblemă plasată direct în câmpul sigilar. În punctele de intersecție a celor patru lobi se află cîte o frunzuliță stilizată. Emblema este înconjurată de o legendă - situată în exergă, între două cercuri concentrice, perlate - ce nu face altceva decît să continue textul început pe avers. Limba folosită este latina, iar caracterele gotice, capitale. Deși este strîns legată de cea de pe avers, și pe revers legenda este precedată de obișnuita invocație simbolică, reprezentată de această dată de o cruce lebată. Cuvintele sînt despărțite între ele prin două puncte, iar de cruce prin cîte o rozetă flancată la rîndul ei de cîte două puncte. Textul pornește din apropierea centrului părții superioare, desfășurîndu-se circular de la stînga spre dreapta și menționează orașul oăruia fi aparține sigiliul : + DE TOURNAI. Împrejurarea că literele U și R sînt mai greu lizibile se datorește, probabil, aplicării defectuoase a matricei, dacă nu cumva gradului de uzură a acesteia.

Din punct de vedere artistic, calitatea reprezentărilor de pe avers și revers constituie fără îndoială o reușită, dovadă a faptului că cele două tipare au fost realizate de un meșter specializat, probabil un bijutier sau un membru al breslei gravurilor de peceți cunoscute în evul mediu, din documente, sub numele de "sculptor sigillorum", "gravatores" sau "incisores"¹².

Cît privește rosturile piesei descoperite - avînd în vedere materialul, modul de confecționare și procedeul de întrebuințare, emble-

mele și legenda sa, precum și analogiile ce se pot stabili cu piese similare - nu încapă îndoială că avem de a face cu un sigiliu atârnat al cărui rol a fost acela de a închide un balot de postav. Sigilarea baloturilor sau a bucăților de postav era îndeplinită în evul mediu de o anumită categorie de slujbași, cu scopul de a-i autentifica calitatea, dar și de a contribui la afirmarea centrului de producție menționat pe sigiliu¹³ și la sporirea încrederii în acesta a unui cerc cât mai larg de cumpărători.

În literatura de specialitate sînt semnalate sigilii de plumb, din același centru de producție - Tournai, mai mult sau mai puțin asemănătoare cu cel identificat la Curtea de Argeș. Ele au fost descoperite tot în cursul unor săpături arheologice efectuate în 1977 la Novgorod, în zona Tîrgului (pe actuala stradă Suvorov)¹⁴, în 1978 lângă Novgorod, la Gorodiște¹⁵ și în orașul suedez Lund¹⁶.

În funcție de starea de conservare și dimensiuni, de caracterul literelor din legende sau de aspectul general al emblemelor, între piesele descoperite în cele patru așezări se pot remarca atît asemănări, cît și deosebiri.

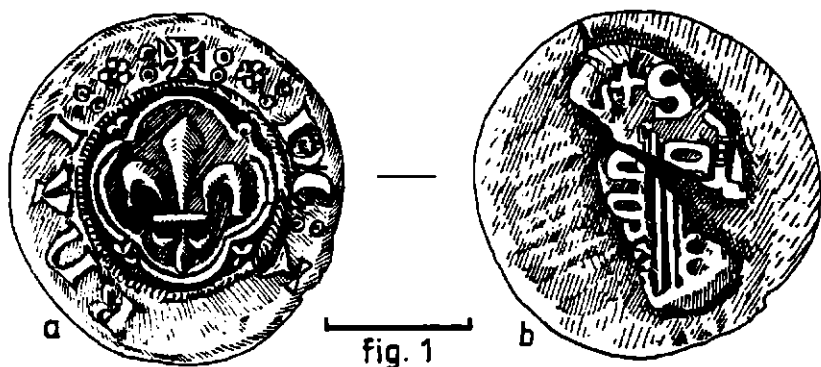
Astfel, exemplarul de la Curtea de Argeș, prezentînd ambele componente (avers și revers) ale sigiliului de tip dublu, a putut fi analizat în mai bune condiții decît cele de la Novgorod sau Lund, ce păstrează doar plăcuța cu imaginea florii de crin înconjurată de una și aceeași legendă : DE TOURNAI. Aceasta a fost socotită de cercetătorii sovietici drept avers al unui sigiliu ce se prindea de cea de a doua jumătate prin două proeminente (nituri)¹⁷. Cunoscind, însă, atît legenda cît și amîndouă emblemele, avem toate motivele să socotim plăcuța cu scutul heraldic drept avers, iar cea cu crinul, de asemenea heraldic, drept revers.

Dacă diametrele pieselor sigilare (mai exact a reversului acestora) de la Curtea de Argeș, Novgorod (zona Tîrgului) și Lund sînt identice, cel al exemplarului descoperit lângă Novgorod (Gorodiște) este mai mic, de numai 20 mm.

Asemănări, chiar dacă nu pînă la identitate - așa după cum apreciază cercetătoarea sovietică E. A. Rîbina¹⁸, cînd compară sigiliul descoperit la Novgorod cu cel din Lund - se pot observa tot între piesele egale ca diametru și în ceea ce privește aspectul emblemei și cel al legendei. Floarea de crin încadrată de cvadrilob este stilizată în aceeași manieră, cele mai evidente apropieri putînd fi făcute între emblemele de pe piesele din Novgorod și Curtea de Argeș. În ceea ce privește legenda, ea este redată cu aceleași caractere gotice capitale situate între două cercuri concentrice perlate, cuvintele fiind separate prin puncte și rozete dispuse în aceeași succesiune și precedate de fiecare dată de invocația simbolică.

Cele mai frapante asemănări putînd fi sesizate între piesele de la Curtea de Argeș și din Novgorod (zona Tîrgului), nu este exclus ca ele să fi fost imprimate cu una și aceeași matrice, diferențele

existente între ele putând fi puse pe seama gradului de uzură al matricei și deci a momentelor diferite de aplicare, dacă nu cumva chiar a unei neglijențe manifestate în momentul sigilării. Oricum, impresia degajată de sigiliile descoperite la Curtea de Argeș, Novgorod (zona Tîrgului) și Lund este cea a imprimării lor, dacă nu cu una și aceeași matrice, atunci cu două sau trei, concepute după un singur model de același gravor și în aceeași epocă.

Spre deosebire de cele trei sigilii mai sus-amintite, cel descoperit lângă Novgorod (Gorodiște) este rezultat din aplicarea unei cu totul alte matrice, mai puțin reușită din punct de vedere artistic. În acest caz, crinul stilizat este redat într-un câmp circular simplu, fără cadrul cvadrilobat, și înconjurat de o legendă cu un conținut asemănător celorlalte, dar în cadrul căreia se remarcă absența rozetelor.

Cît privește raportul cronologic dintre cele două tipuri de matrice este dificil de făcut precizări în stadiul actual al cercetărilor. Deși nu excludem posibilitatea ca ele să fie contemporane, ni se pare mai firească existența unei succesiuni, chiar dacă aceasta va fi fost foarte strînsă în timp. Aceasta cu atît mai mult cu cît realizarea unui număr sporit de matrice, începînd cu sec. al XIV-lea, este cerută de creșterea producției de postavuri în nordul Europei, ce presupune o grijă deosebită pentru activitatea de sigilare a acestora. În acest sens, ni se pare deosebit de semnificativă informația potrivit căreia în vestitul centru de postavuri de la Ypres (Flandra occidentală) numărul

mărcilor de plumb pentru sigilat postavuri crește, într-un interval scurt (1306-1312), de la 10.500 la 92.500, deci într-un ritm vertiginos¹⁹, împrejurare ce trebuie să fi condus și la realizarea unui număr important de matrice sigilare.

Dacă din cuprinsul legendei de pe reversul oelor patru sigilii de comerț, ce ne-au fost accesibile, rezultă cu claritate originea lor (din Tournai) și a mărfurilor însoțite de acestea, mai puțin evidentă este apartenența emblemelor de pe avers și revers. Arătăm mai sus că acestea constau dintr-un scut despicat și contrafasciat, redat pe avers, și dintr-un crin heraldic înscris într-un cvadrilob, pe revers. Acest ultim element emblematic ni se pare a fi deosebit de sugestiv datorită, pe de o parte, tocmai împrejurării de a fi fost înscris într-un cadru lobat - modalitate de tratare heraldică frecvent întâlnită pe sigiliile orășenești din a doua jumătate a sec. al XIV-lea și începutul celui următor²⁰. Pe de altă parte, apariția crinului heraldic pe sigiliile din Tournai, inclusiv pe cele comerciale, constituie un reper cronologic, dar și în ceea ce privește apartenența, de primă importanță, dacă se au în vedere unele momente din istoria orașului și evoluția stemei sale.

Orașul belgian Tournai, situat în provincia Hainaut, pe fluviul Escaut, se manifestă ca un important centru urban (sub numele de Tur-nacum sau Turris Nerviorum) încă din epoca romană, pentru ca după 431 să devină capitala regatului franc al Merovingienilor, de unde Clovis va pleca pentru cucerirea viitoarei Franțe. Regilor merovingieni le succede autoritatea politică a episcopului de Tournai. Invaziile normande afectează în 881 orașul, care, odată refăcut, va atinge dezvoltarea sa maximă în sec. al XIII-lea, când este înconjurat cu ziduri (1295). Încă de la mijlocul sec. al XII-lea orașul se declară republică municipală, devenind un ideal pentru celelalte comune. În 1187 regalitatea capețiană, prin Filip August, este prezentă la Tournai, unde episcopul îi încredințează puterile restrânse pe care le mai avea. Apoi, prin chartele constitutive din 1188 și 1211, se vor instaura raporturile de vasalitate ale Tournai-ului față de coroana franceză, raporturi ce vor dura până în 1521. Acestea vor avea la bază, pe de o parte, fidelitatea totală față de coroană, iar pe de altă parte, o autonomie aproape totală de guvernământ. La mijlocul sec. al XIV-lea orașul atinge apogeul puterii sale politice și ca urmare a noilor privilegii obținute din partea regalității franceze drept răsplătă pentru rezistența opusă englezilor la începutul Războiului de 100 de ani. După o retragere temporară a drepturilor comunale în 1367, tournaisienii le recapătă tot ca urmare a fidelității lor manifestate, în cursul războiului amintit, față de delfinul Franței²¹, micul "rege de Bourges", viitorul Carol al VII-lea, declarat nelegitim în 1421²². În acest context istoric orașul Tournai va primi, între alte privilegii²³, și pe acela de a-și adăuga (în 1426) un "chef" cu armele Franței la vechiul lor blazon²⁴, intrând în rândul așa-numitelor "bonnes villes" - orașe

credincioase²⁵. Astfel, vechiului blazon - reprezentat de un scut împodobit, pe un fond roșu, cu un fert de argint, încadrat de trei turnuri de argint și timbrat de o coroană de aur²⁶ - i se adaugă un "chef" împodobit cu trei flori de crin pe fond de azur. Tot cu acest prilej va fi înlocuit și vechiul sigiliu al orașului - de formă circulară, prezentând în câmp o incintă crenelată cu patru turnuri ce înconjoară catedrala²⁷ - cu un altul, al cărui câmp central polilobat este împodobit de acum fsainte, în jumătatea sa superioară; cu numeroase flori de crin²⁸.

Tinând cont de modificările de ordin heraldic și sigilografic, pe trecute în 1426, în contextul istoric schițat, este lesne de înțeles că și piesele sigilare descoperite la Curtea de Argeș, Novgorod și Lund nu pot fi încadrate cronologic decât la o dată ulterioară anului 1426, întrucât ni se pare puțin probabil ca orașenii din Tournai să fi folosit, înainte de această dată, chiar și în cazul sigiliilor de postav, însemnul emblematic al florii de crin. Dat fiind, însă, contextul arheologic²⁹ în care au fost descoperite sigiliile de la Curtea de Argeș și Novgorod, putem opera chiar o mai strânsă încadrare cronologică în sensul atribuirii lor unei prime serii de matrice realizate imediat după 1426, dacă nu cumva chiar în acest an.

Dacă reprezentarea crinului heraldic de pe sigiliile de plumb apare evident drept element emblematic desprins din stema sau de pe sigiliul Tournai-ului de după 1426 și reflectând autoritatea acestui oraș, mai puțin explicită este pentru noi emblema de pe avers: scutul despicaț și contrafasciat. Totuși, se poate observa cu ușurință că aceasta nu prezintă nici o asemănare cu stema orașului. Astfel stînd lucrurile nu ne rămîne decât să avansăm ipoteza - luînd în considerație rosturile precise ale sigiliilor de acest gen - că aversul conține emblema unei corporații, probabil cea a țesătorilor (fraternitas textorum) sau postăvarilor³⁰ din Tournai. În cazul în care situația se prezintă astfel³¹, asistăm la o interesantă asociere de insemne emblematice și deci de autorități în cuprinsul aceluiași sigiliu, aversul conținînd insemnele și reprezentînd autoritatea unei corporații, iar reversul pe cea a orașului.

Piesa sigilară descoperită la Curtea de Argeș constituie o prețioasă mărturie, ce se adaugă celorlalte știri, cu privire la producția și aria de răspîndire a țesăturilor realizate în Europa occidentală și în med special în Tournai în cursul evului mediu.

Odată cu sec. al XII-lea prelucrarea textilelor cunoaște un deosebit avînt, atelierele monastice și orașenești din Europa de nord-vest și din Italia de nord producînd postavuri și mătăsuri în caantități ce tind să se apropie de cele ale unei industrii³². Dacă pînă în sec. al XIII-lea asistăm la o intensă dezvoltare a producției de postav atît în provinciile din nordul Franței (Picardia, Ponthieu, Champagne, Bourgogne, Ile-de-France și Normandia), cît și în cele din Țările de Jos (Flandra, Brabant, Hainaut, Artois)³³, odată cu sfîrșitul secolu-

lui amintit orașele franceze vor ceda pasul în acest domeniu în favoarea celor din Țările de Jos³⁴. Postavul flamand, care prin calitatea sa excepțională - dată de suplețe, moliciune și frumusețea culorilor - a întrecut în sec. al XIV-lea chiar postăvăria engleză, va ajunge să joace în domeniul textil un rol similar cu acela al mirodeniilor în alimentație³⁵.

Tournai-ul, deși rămâne pe mai departe atașat coroanei franceze (până în 1521), continuă să se manifeste ca un centru textil de prim ordin ce aparține mediului economic al Țărilor de Jos. El apare menționat în rândul principalelor orașe producătoare de postavuri de foarte bună calitate³⁶, mătăsuri fine³⁷ și tapiserii³⁸, în această activitate fiind angajați în 1332 nu mai puțin de 2.200 de țesători din cei 40-50.000 locuitori ai orașului³⁹.

Dată fiind cantitatea mare de produse textile realizate în cuprinsul Tournai-ului, și calitatea acestora, este lesna de înțeles că o mare parte erau destinate exportului. Pe de o parte, mărfurile locale erau vehiculate de asociația negustorilor locali "La Charité Saint-Christophe", care era afiliată la alte două asociații negustorești puternice: Hansa de la Londra și Hansa celor 17 orașe⁴⁰, ultima cuprinzând negustori din localitățile producătoare de țesături din nordul Franței și din Țările de Jos, asociații destinate legăturilor cu regiunea Champagne⁴¹ și cu țările mediteraneene, cu Anglia și Austria⁴². Pe de altă parte, comerțul cu țesături atrăgea numeroși vizitatori, târgurile din mai și septembrie⁴³ găzduind negustori din orașele Țărilor de Jos, dar și din regiuni ceva mai îndepărtate, precum acei "Osterlings"⁴⁴, cei hanseatici sau italieni⁴⁵. Interesul pentru târgurile din Tournai este sporit și de un privilegiu ce scutea de vamă mărfurile ajunse aici din Franța și îndreptate apoi spre Flandra sau Imperiul romano-german. Această situație a conferit pentru multă vreme Tournai-ului calitatea de antrepozit permanent cu statut de "porto-franco"⁴⁶. Cu toate acestea, o bună parte din țesăturile produse în Tournai se îndreptau spre antrepozitele din Țările de Jos, din rândul cărora în sec. XIII-XV se datăsează ca importanță Bruges-ul - și acesta un important centru producător de postav foarte scump -, punct de contact între comerțul nordului cu sudul și răsăritul Europei și antrepozit al acestuia cu numeroase loji și comptoare ale negustorilor venețieni, florentini, genovezi, catalani, bretoni, bayonezi și hanseatici⁴⁷. De aici, amintiții negustori transportau pe mare și pe uscat, până la mari distanțe, suluri și bucăți de postav, între care și pe cele produse în Tournai.

Astfel pe mare, prin intermediul negustorilor hanseatici, încă din sec. al XII-lea postavurile din Flandra și Brabant ajung în Polonia și până în îndepărtatul Novgorod⁴⁸. Aici, în sec. XIV-XV, este prezent și postavul de Tournai, vehiculat de aceeași negustori, așa după cum ne arată izvoarele scrise⁴⁹ și cele sigilografice⁵⁰.

Spre sud țesăturile tournai-siene ajung în sec. al XIII-lea până

în Castilia și în Portugalia⁵¹.

La rîndul lor, negustorii italieni frecventează asiduu, încă din sec. al XI-lea, târgurile din nordul Europei⁵², avînd pentru sud și comerțul mediteranean un rol similar cu cel al hanseaticilor în nordul continentului. Ei dețin monopolul comerțului spre sud⁵³, actele notarilor genovezi menționînd, odată cu sec. al XII-lea, aprovizionarea cu postav nu numai din Flandra, ci și din alte orașe, între care sînt pomenite Amiens, Beauvais, Cambrai, Liège, Tournai (subl. n.) etc.⁵⁴ Dacă pentru început negustorii toscani și lombarzi transportă pe uscat mari cantități de stofe din nordul Europei pînă la Genova - antrepozițul de postavuri flamande -, de unde navele genoveze le expediază pînă în Levant sub numele de "panni francesi"⁵⁵, din prima jumătate a sec. al XIV-lea Genova și Veneția vor inaugura relații maritime directe cu portul Bruges⁵⁶.

O altă cale de difuzare a țesăturilor aflăte în antrepozițiile din nordul Europei era cea a drumului transcontinental vest-est. Odată cu mijlocul sec. al XIV-lea mărfurile din importantele centre textile occidentale vor circula mai ușor pe un drum ce pornea din Flandra spre Colonia pe Rin, apoi la Frankfurt pe Main și de aici la Praga; în continuare drumul se ramifica spre Viena și Buda și mai departe spre Transilvania, de unde, prin intermediul trecătorilor Carpaților, poposeau în țările române și porturile acestora la Marea Neagră⁵⁷. În cadrul acestui drum un rol deosebit îl are Viena, oraș cu drept de depozit, chiar din sec. al XIII-lea și care acordă privilegiile negustorilor din Colonia și Flandra⁵⁸, așa după cum, la rîndul lor, regii Ungariei vor crea avastaje acelorși negustori⁵⁹, cît și celor vienezi⁶⁰ în sec. al XIV-lea.

Țesăturile din Tournai sînt menționate odată cu sec. al XIII-lea la Viena⁶¹. Din acest oraș, ca și de la Buda sau Praga, negustorii occidentali, central-europeni și, alături de aceștia, cei transilvăneni - în virtutea privilegiilor obținute din partea regalității angevine⁶² - vor transporta spre cele trei mari centre comerciale: Sibiu, Brașov și Bistrița, între alte articole de lux, țesături fine de felul postavului sau mătăsii din Țările de Jos, Germania sau Cehia. Astfel ajunge în Transilvania și postavul de Tournai, menționat într-un document din 23 noiembrie 1351 drept un "postav greu"⁶³, deci de bună calitate, alături de cel de Flandra pomenit într-un document din 22 iulie 1353⁶⁴ în rîndul unor bunuri de preț. Odată sesite în orașele cu drept de târg din Transilvania - situație în care se aflau Brașovul și Sibiuul din deceniul 7 al sec. al XIV-lea⁶⁵ - în mod deosebit postavurile occidentale erau reținute în virtutea privilegiului de etapă și de depozit de care beneficiau cele două orașe amintite⁶⁶. Cu toate că în Sibiu privilegiul de etapă și depozit⁶⁷ va fi aplicat cu strictețe⁶⁸, potrivit documentelor, la sfîrșitul sec. al XIV-lea și chiar la începutul celui următor brașovenii nu-și exercitau încă, decît parțial, privilegiul amintit, permițînd unor negustori străini să treacă cu mărfurile lor spre Țara Româneas-

că⁶⁹, datorită faptului că nu erau în măsură să asigure prin mijloace proprii desfacerea integrală a acestora la sud de Carpați⁷⁰. Această situație de fapt creează posibilitatea ca unele mărfuri ajunse în Transilvania pînă la începutul sec. al XV-lea, între care și postavurile, să treacă în Țara Românească transportate chiar de negustorii occidentali.

Ca urmare a privilegiilor obținute de negustorii transilvăneni din partea regalității maghiare și a voievozilor munteni și a politicii economice promovate de aceștia din urmă, începînd cu ultimul sfert al secolului al XIV-lea se observă o intensificare a circulației mărfurilor pe segmentul transilveno-muntean al drumului transcontinental, un rol deosebit în acest sens avîndu-l și negustorii brașoveni "tot mai legați de negoțul cu Țara Românească"⁷¹. Ei vor fi printre cei mai importanți vehiculatori de postavuri spre Țara Românească, unele din privilegiile acordate lor constituind prețioase mărturii cu privire la calitățile și cantitățile de postav apusean desfăcute la sud de Carpați. Astfel, atît în documentul de confirmare, de către voievodul Știber al Transilvaniei, a taxelor vamale stabilite de brașoveni pentru mărfurile ce trec în Țara Românească⁷², cît și în privilegiile comerciale obținute de brașoveni, în intervalul dintre 1413-1437, din partea domnitorilor munteni⁷³, apar menționate de fiecare dată, postavurile de Ypres (de Yppriensi), de Luvia (de Lobiensi), de Colonia (de Coloniensi) și de Boemia (de Bohemicali). Calitatea diferită a acestora determină în mod firesc tarife vamale diferențiate. În funcție de acestea se poate observa că cel mai bun postav era cel de Ypres, urmîndu-i în ordine cele de Luvia, de Colonia și de Boemia. Alături de postavul de Ypres, în trei documente apare menționat și postavul franțuzesc (de Gallicali)⁷⁴, traficul vamal identic - 24 de ducați - ce trebuia plătit pentru amîndouă situîndu-le în aceeași categorie calitativă. N-ar fi exclus ca termenul mai general de postav franțuzesc să includă, în afară de postavurile produse în orașele din nordul Franței, și pe cel din Tournai - oraș care pentru o perioadă destul de îndelungată s-a aflat atașat coroanei franceze.

Oricum, descoperirea unui sigiliu de postav de felul celui de la Curtea de Argeș este de natură să ateste prezența și a postavului de Tournai în cuprinsul primei reședințe de scaun a Țării Românești la începutul sec. al XV-lea, alături de celelalte pomenite de izvoarele scrise, completînd imaginea cu privire la sortimentele de postav scump ajunse și desfăcute la sud de Carpați.

Dacă ar fi să ne pronunțăm în legătură cu drumul urmat de postavul de Tournai pentru a ajunge în Țara Românească, credem că acesta va fi fost cel transcontinental vest-est, ultimii purtători ai acestei mărfi putînd fi identificați cu negustorii brașoveni, cei care din al doilea sfert al sec. al XV-lea își vor exercita pe deplin privilegiul de etapă, reținînd toate articolele de lux occidentale, între care și postavurile, pentru a le revinde la sud de Carpați negustorilor munteni.

Arătam în rîndurile anterioare că rolul sigiliului a fost acela de a închide un balot de postav⁷⁵ și nu o cantitate mai mică, precizare ce ni se pare a fi deosebit de importantă în stabilirea cantităților în care circulă și este achiziționat postavul de Tournai în Tara Românească. Din documente se cunoaște că postavurile erau transportate sub formă de baloturi (valuri sau suluri), bucăți întregi sau tăiate, de dimensiuni variate⁷⁶, într-un balot de postav intrînd, la un moment dat, aproximativ 25 de bucăți⁷⁷. Deosebirile de ordin cantitativ vor impune modalități diferite de împachetare și totodată de sigilare, o diferențiere putîndu-se observa și în rîndul sigiliilor. În ceea ce ne privește, socotim că tipul de sigiliu (atîrnat) descoperit la Novgorod, Lund și Curtea de Argeș era mai degrabă destinat sigilării unor cantități mari de postav - baloturi, suluri - pentru ca cel semnalat la Voivozi, Hălmașiu sau Suceava⁷⁸ să se preteze la sigilarea unor bucăți, prin presarea celor două plăcuțe unite de o tijă.

Este lesne de înțeles că un balot de postav de felul celui adus la Curtea de Argeș trebuie să fi avut un preț destul de ridicat, datorită atât calității, cât și cantității sale, neputînd fi achiziționat decît de un mare negustor argeșean. Acesta îi va fi oferit, sub formă de bucăți, în primul rînd domniei, înaltei feudalități laice și eclesiastice - celor care aveau prioritate în alegerea mărfurilor și totodată posibilități deosebite în procurarea unor articole de lux de felul postavurilor fine occidentale - și abia apoi orășenimii bogate.

Or, negustorul argeșean de postavuri credem a fi fost și proprietarul locuinței (L₄) de la Curtea de Argeș, ale cărei rămășițe incendiate au putut fi descoperite în urma cercetărilor din anul 1979.

N O T E

- 1 Radu Popa, Pjumburi de postav medievale, în "Sargetia", XIV, 1979, p.275-279.
- 2 Lia Bătrîna și Adrian Bătrîna, Cercetări arheologice efectuate în anul 1979 în cuprinsul așezării Curtea de Argeș, jud.Argeș, în Cercetări arheologice, Muzeul Național de Istorie, IV, București, 1980, p.144.
- 3 Ibidem, p.153.
- 4 Dintre toate metalele "pentru sigilat" plumbul a fost cel mai des folosit din antichitate pînă în epoca modernă (A. Chassant și J.P. Delbarre, Dictionnaire de sigillographie pratique contenant toutes les notions propres à faciliter l'étude et l'interpretations des sceaux du Moyen Âge, Paris, 1860, p.146).
- 5 Clești pentru aplicarea sigiliilor de plumb se păstrează, de pildă, la British Museum din Londra sau la Arhivele din Fürstlich-Wiedschen (vezi la W.Ewald, Siegelkunde, München și Berlin, 1914, p.120, pl. 1/3 și 3/8).

- 6 J.d'Eschavannes, Traité complet de la science du blason, Paris, f.a., p.24.
- 7 In scut fasciile sînt opuse unele altora.
- 8 W.Leonhard, Das grosse der Wappenkunst, München, 1976, p.145, fig.34.
- 9 A.Chassant, I.P.Delbarre, op.cit., p.212.
- 10 Cadrul lobat, înconjurat de legendă, este frecvent întâlnit în sigiliile oraşeneşti din a doua jumătate a sec. al XIV-lea şi de la începutul celui următor (E.Frh. von Berchem, Siegel, Berlin, 1923, p.141).
- 11 Cu privire la diferitele reprezentări ale crinului în heraldică a se vedea la W.Leonhard, op.cit., p.256-257.
- 12 W.Ewald, op.cit., p.137-138.
- 13 C.Enlart, Manuel d'archéologie française, vol.III, Paris, 1916, p.5; H.Pirenne, Histoire économique et sociale du Moyen Age, Paris, 1963, p.120.
- 14 E.A.Rîbina, Tovarnîe plombî iz Turne v Novgoroda, în "Sovetskaia arheologhiia", 1, 1981, p.298-300.
- 15 E.N.Nosov, N.P.Pahomov, Novîe dannîe o Novgorodskom (Riurikovom) gorodişte, în "Arheologhiceskie otkrîtiia", Moscova, 1979, p.26.
- 16 A.W.Martensson, C.Wahloo, Lundafynd en Bilderbok, în "Archaeologica Lundensia", t. VI, Lund, 1970, p.90, pl.139.
- 17 E.A.Rîbina, op.cit., p.298.
- 18 Ibidem, p.300.
- 19 G.H.Dumont, Histoire des Belges, t. I, Bruxelles, 1954, p.151.
- 20 E.Frh. von Berchem, op.cit., p.141.
- 21 P.Rolland, Tournai tel qu'il fut, Bruxelles, 1947, p.32-34.
- 22 Gaston Dodu, Les Valois. Histoire d'une maison royale, Paris, 1934, p.107; L.H. Parias, Histoire du peuple français, vol.II (1380-1715), Paris, 1952, p.15-23. Cu privire la fidelitatea oraşului Tournai vezi la: Maurice Montart, Les Tournaisiens et le roi de Bourgues, Tournai, 1908.
- 23 Locuitorii Tournai-ului primesc in corpore privilegiul colectiv de nobleţe constînd din: scutirea de ajutor şi impozite neconsimţite, drepturi de a se achiziţiona bunuri nobiliare etc. (P.Rolland, op.cit., p.35).
- 24 Ibidem, p.34.
- 25 G.Dansaert, L'art heraldique et ses diverses applications, Bruxelles, 1912, p.107.
- 26 La grande encyclopedie, vol. 31, Paris, f.a., p.241.
- 27 E.Gevaert, L'heraldique, son esprit, son langage et ses applications, Paris, f.a., p.108, fig.177.
- 28 Ibidem, p.368, fig. 508.
- 29 Contextul arheologic este acela al umpluturii unor locuinţe dezafectate în intervalul dintre sfîrşitul sec. al XIV-lea şi începutul celui

- de al XV-lea (Lia Bătrfna și Adrian Bătrfna, op.cit., p.153; E. A. Rfbina, op.cit., p.298-299).
- 30 Corporația postăvarilor aplica sigilii de plumb cu titlu de marcă și control (C. Enlart, op.cit., p.5).
- 31 Un semn de întrebare îl ridică împrejurarea că sigiliile corporației lor de meșteșugari conțineau "simbolul cel mai reprezentativ al profesiei lor" (A. Chassant, J. P. Delbarre, op.cit., p.65-66), or în acest caz avem de a face cu o stemă și nu cu un simbol de profesie.
- 32 J. Le Goff, Civilizația Occidentului medieval, București, 1970, p. 132 și 299.
- 33 O listă a centrelor de postavuri din sec. al XIII-lea vezi la : C. Enlart, op.cit., p.4.
- 34 H. Pirenne, G. Cohen și H. Focillon, La civilisation occidentale au Moyen Age du XI-e au milieu du XV-e siècle, în Histoire du Moyen Age, t. VIII, Paris, 1933, p.136 ; H. Pirenne, op.cit., p.119-120.
- 35 Ibidem.
- 36 C. Enlart, op.cit., p.4 ; H. Pirenne, G. Cohen și H. Focillon, op.cit. p.36-37 ; P. Roland, op.cit., p.35.
- 37 G. Migeon, Les arts du tissu, Paris, 1929, p.80-81.
- 38 Atelierele din Tournai sînt cele mai prestigioase, alături de cele din Arras, marile personalități ale sec. XIV-XV comandînd aici tapiseriile dintre care unele au ajuns celebre, precum : "Istoria lui Gedeon" (1449), "Istoria lui Hercule" (1468), "Bătălia de la Roncevaux" etc. (G. Migeon, op.cit., p. 239-244 ; P. Rolland, op.cit., p.43-44).
- 39 P. Rolland, op.cit., p.36.
- 40 R. Sédillot, Histoire des marchands et des marchés, Paris, 1964, p. 170 ; P. Rolland, op.cit., p.32-33.
- 41 H. Pirenne, op.cit., p.79.
- 42 R. Sédillot, op.cit., p.170.
- 43 Filip cel Indrăzneț sancționează favorabil în 1284 tîrgul din septembrie, ale cărui origini sînt din 1090 (P. Rolland, op.cit., p.35).
- 44 Este vorba de scandinavi și germani din zona Balticii (J. Lacour-Gayet, Histoire du commerce, vol. IV, Paris, 1951, p.124).
- 45 P. Rolland, op.cit., p.35.
- 46 Ibidem, p.36.
- 47 H. Pirenne, op.cit., p.120.
- 48 H. Pirenne, Drap d'Ipres à Novgorod au commencement du XII-e siècle, în "Revue belge de philologie et d'histoire", t. IX, 1930, p. 563 ; idem, Histoire économique et sociale du Moyen Age, p.30-32 și 121.
- 49 Document din 1389 (E. A. Rfbina, op.cit., p.298 ; cf. A. L. Horoșkevič, Torgovalia Velikogo Novgoroda s Pribaltikoi i Zapadnoi Evropei v XIV-XV vekah, Moscova, 1963).
- 50 E. N. Nosov, N. P. Pahomov, op.cit., p.26 ; E. A. Rfbina, op.cit., loc. cit.

- 51 P. Rolland, op.cit., p.35.
- 52 J. Lestocquoy, Aux origines de la bourgeoisie : Les villes de Flandre et d'Italie sous le gouvernement des patriciens (XI-e-XV-e siècles), Paris, 1952, p.115.
- 53 H. Pirenne, op.cit., p.120.
- 54 H. Pirenne, G. Cohen și H. Focillon, op.cit., p.36-37 și 126 ; H. Pirenne, op.cit., p.30-32.
- 55 Ibidem; H. Pirenne, G. Cohen și H. Focillon, op.cit., loc.cit.; W. Heyd, Histoire du commerce du Levant au moyen-âge, vol.I, Leipzig, 1885, p.528-532. În 1281 notarul genovez Guglielmo Gandulfi înregistra la Pera între alte mărfuri și postavul franțuzesc (G. Brătianu, Actes des notaires Génois de Pera et de Caffa de la fin du treizième siècle (1281-1291), București, 1927, p.106). La rîndul lui, postavul de Tournai ajunge pînă la granițele Bulgariei și Serbiei, unde este consemnat în 1333 (P. Rolland, op.cit., 36).
- 56 H. Pirenne, op.cit., p.120.
- 57 Dinu C. Giurescu, Țara Românească în secolele XIV-XV, București, 1973, p.150.
- 58 Gheron Netta, Curs de istoria comerțului, București, 1937, p.317-318.
- 59 Privilegiul comercial acordat de Ludovic cel Mare în 1344 este reînnoit în 1365 și confirmat în 1384 de Maria și în 1393 de Sigismund de Luxemburg (Gheron Netta, op.cit., p.354).
- 60 Încă din 1318 Carol Robert acordă negustorilor din Viena dreptul de a face negoț în Ungaria (vezi : DRH, C, veac. XIV, vol.I, nr.299, p.287).
- 61 P. Rolland, op.cit., p.35.
- 62 În 1367 Ludovic cel Mare îngăduie negustorilor din Sibiu comerț liber cu Viena, Praga, Zara și Veneția (E. Hurmuzaki, Documente private la istoria românilor, vol.I, partea 2, București, 1890, nr.102, p.140), iar în 1370, 1372 și 1373 același rege maghiar acordă tot sibienilor un privilegiu similar pentru comerțul din Austria, Boemia și Dalmația (ibidem, nr.117, p.152 ; nr.145, p.197 și nr.156, p.211).
- 63 DRH, C, vol.X (1351-1355), Edit. Academiei, București, 1977, nr.82, p.83.
- 64 Ibidem, nr.208, p.225.
- 65 Brașovul obține dreptul de târg în 1364 (E. Hurmuzaki, op.cit., nr.67, p.90), confirmat în 1365 (ibidem, nr.68, p.90), iar Sibiu în deceniul 7 al sec. al XIV-lea (Gheron Netta, op.cit., p.358).
- 66 Brașovenii obțin din partea lui Ludovic cel Mare privilegiul de etapă și depozit în 1369 (E. Hurmuzaki, op.cit., nr.110, p.146) iar sibienii în 1382 (DRH, D, Relații între țările române, vol.I, (1222-1456), Edit. Acad., București, 1977, nr.69, p.113-114).
- 67 Privilegiul din 1382 este reînnoit în 1384 de Elisabeta (DRH, D, vol. I, nr. 71, p.117) și în 1387 de Sigismund de Luxemburg (ibidem, nr. 72, p.118-119).

- 68 R. Manolescu, Comerțul Țării Românești și Moldovei cu Brașovul (secolele XIV-XVI), București, 1965, p.28.
- 69 În documentele din 17 ianuarie 1390 (DRH, D, vol.I, nr.74 p. 120-121), 18 februarie 1395 (ibidem, nr.86, p.134-138) și din 23 martie 1412 (ibidem, nr.116, p.187-188) Sigismund de Luxemburg poruncește brașovenilor să aplice cu strictețe interdicția trecerii negustorilor străini cu mărfurile lor spre Țara Românească.
- 70 R. Manolescu, op.cit., p.27-28.
- 71 Ibidem, p.27.
- 72 DRH, D, vol.I, nr.118, p.192 și 194.
- 73 Privilegiu din 25 august 1413 (ibidem, nr.121, p.198-200), întărit la 21 noiembrie 1421 (ibidem, nr.134, p. 218-220), 23 octombrie 1422 (ibidem, nr.136, p.221-222), 10 noiembrie 1424 (ibidem, nr. 141, p.227-230), 30 ianuarie 1431 (ibidem, nr. 175, p.276-278) și 8 aprilie 1437 (ibidem, nr.243, p.340-341).
- 74 Ibidem, nr.118, p.192 ; nr. 121, p.199 și nr. 175, p.276.
- 75 O interpretare asemănătoare este oferită și de cercetătoarea sovietică E. A. Rfina (op.cit., p.299) pentru piesele descoperite la Novgorod.
- 76 Din privilegiile amintite rezultă că pentru un balot se percepeau taxe vamale (vezi : DRH, D, vol.I, nr.118, p.192 ; nr.121, p. 199 ; nr.134, p.218-219 ; nr.136, p.221-222 ; nr.141, p.227 ; nr. 175 , p.276-278), dar pentru bucățile începute se acorda scutire de vamă (vezi : ibidem, loc. cit., și nr. 122, p.201).
- 77 În registrele vicesimale din 1543 și 1549 (vezi : R. Manolescu, op. cit., p.154 și 157) un val de postav de Breslau costând 5.000 de aspri, iar o bucată 200 aspri, se poate nocoti că la aceste date într-un val intrau 25 de bucăți.
- 78 R. Popa, op.cit., loc.cit.

CONSIDÉRATIONS SUR UN SCEAU DE COMMERCE DU XVe SIÈCLE DÉCOUVERT À CURTEA DE ARGÈŞ

Résumé

Au cours des fouilles archéologiques effectuées en 1979 à Curtea de Argeș dans une habitation de type urbain datant de la fin du XIVe et du début du XVe on a découvert le sceau qui forme l'objet du présent exposé.

Il est question d'un sceau pour le drap provenant de la ville belge Tournai, ville qui s'est trouvée sous domination française entre 1187-1521.

Daté d'après les enseignes héraldiques qu'il contient comme appartenant à une période ultérieure à l'année 1426, le sceau dont il y est question prouve les relations économiques entre la Valachie et les grands centres économiques spécialisés dans les

tissus et les draps de l'Europe Occidentale de la première moitié du XVe siècle.

LÉGENDE DES FIGURES

1 a et b - Sceau pour le drap de la ville de Tournai, trouvé à Curtea de Argeș.